

Novruz təntənəsini azad edilən bütün torpaqlarımızda görəcəyik

Novruz – törəniş, yaranış, oyanış, yeniləşmə bayramı olaraq, dərin köklərə söykənən qədim ənənələri üzə çıxarır və türkün yenilməzliyini, birliyini, işığa, xeyirə bağlılığını bütün dünyaya bir daha əyani şəkildə nümayiş etdirir. Neçə illər idi ki, xalqımız bayramları Qarabağda keçirmək arzusunda idi. Artıq o gün gəlib! Xalqımızın birliyi, cəsur əsgərlərimizin qəhrəmanlığı, şəhidlərimizin qanı bahasına, Ali Baş Komandanımız İlham Əliyevin polad iradəsi sayəsində yağı tapdağında olan torpaqlarımız düşməndən azad edilib. Artıq Novruz bayramı təntənəsini azad edilən bütün torpaqlarda görəcəyik.

Bineyi-qədimdən xalqımız təbiətlə bağlı olan xüsusi günlərə böyük önəm verib, onları bayram kimi qeyd edib. Qədim inanclara görə, əcdadlarımız bütün zamanlarda həm fiziki, həm də mənəvi mənada üzlərini səmaya tutmuş, ümidlərini göylərə bağlamışlar. Göydən düşən işığın, nurun insan oğlunun həyatının, ömrünün əzəlindən onun şüurunda, təfəkküründə, ilkin dünyagörüşündə açdığı izlər o qədər təsirli və dərin olmuşdur ki, əsrlər ötsə də, unudulmamışdır. Göyə məxsus işığın, istiliyin yerdə nişanəsi ocaq olub. İnsanların ocaq başına toplaşması dünyanın əbədi işığından yurd yerinə hərəkət, nur çəkməyə bərabər tutulub. İlahi işığın rəmzləşdirilməsi Novruz bayramının təməli kimi insanın təbiətə tapınmasında qoyulsa da, ocağın yurdlaşması, nəsilə əlaqələndirilməsi sonralar əcdad kultunun əsas amili kimi yaddaşlara hopub.

Çin mənbələrində yeni eradan yüz illər öncə hunların yazın başlanğıcında bahar şənlikləri təşkil etdikləri barədə fikirlər var. Həmin qeydlərə görə, Uyğur türklərinin də müasir Novruz adətleriyle eyniyyət təşkil edən yaz mərasimləri mövcud olmuşdur. Qobustan qayaüstü rəsmlərində isə daha qədim çağlara aid ilin dəyişməsi rituallarının təsviri əks olunmuşdur. Türklərin yazın gəlişini elliklə bayram etmələrinin kökü və məzmunu qədim "Ergenekon" dastanında bütün genişliyi ilə öz əksini tapmışdır.

Burada əsarət altında məşəqqətli gün keçirən türk qövmünün öz əski yurduna dönüşü yazın ilk günü ilə bağlanılır və üç min il əvvəl bünövrəsi qoyulmuş adət-kürəyə qızdırılmış dəmiri döymə törəni bu gün də icra olunur.

Müxtəlif coğrafiyalarda yaşayan, fərqli inanclara və tarixi-mədəni ənənələrə malik olan türk xalqlarında yazın gəlişi rəngarəng bayram mərasimləri ilə qeyd olunur. Bu, təsdiq edir ki, Novruz, ilk növbədə qədim əkinçilik mədəniyyəti ilə bağlı olan yaz bayramıdır. Bayramın bütün əlamətləri – tonqal qalamaq, səməni cücərtmək, Kosa–Keçəl tamaşaları, Günəşə çağırış, Qodu ilə qapıları döymək, umu-küsülüymə son qoymaq, dünyadan köçənləri yad etmək, yumurta boyamaq və döyükdürmək, yeddi növ nemətdən xonça tutmaq, ev-eşiyi, həyəət-bacanı təmizləmək, bayram axşamı ocaqda mütəlcə qazan qaynatmaq, qapıya papaq (yaylıq) atmaq, qulaq falına çıxmaq təbiət-insan qarşılıqlaşmasının ritualaşması təzahürləridir. Uzun illər daim din xadimləri və müxtəlif təriqət nümayəndələri Novruz bayramına dini libas geyindirməyə çalışmış və onu təbiət hadisələrindən ayırmaq üçün bir sıra işlər görmüşlər. Dini məsələlərin Novruz bayramına təsiri isə Ərəb xilafətinin Azərbaycana gəlişi ilə başlamışdır. Əslində, keçirilən bu bayramların, bu adətlərin heç bir dinlə xüsusi bağlılığı yoxdur, əksinə, tarixin

müxtəlif dövrlərində Novruz ritualarından bütün dinlər faydalanmışdır. Klassiklərdən filosof Əbu Reyhan Biruni Novruz bayramı haqqında özünəməxsus müxtəlif rəvayətlər, Novruz bayramı ilə xalq arasında yaranmış adət ənənələrdən və Novruz bayramının yaranma səbəblərindən bəhs etmişdir. O öz əsərlərində Novruz bayramının hər hansı bir dini bayram yox, təbiətin canlanması, yeni fəslin gəlişi ilə bağlı dünyəvi bayram olduğunu yazmışdır.

İlin axır çərşənbəsində qalanan tonqalın əcdad kultuna bağlanan bir yozumu mövcuddur. Ulu əcdadlarımız hesab edirdilər ki, dünyadan köçmüş babalarının ruhları ildə bir dəfə öz nəvə-nəticələrinə baş çəkməyə gəlirlər. Ata-baba ruhlarının gəlişinin vaxtı İllaxır çərşənbəyə düşür. İnsanlar çoxlu odun, çil-çirpi toplayır, böyük tonqallar qalayır ki, ətraf işığa qərç olsun, gecənin zülməti ərisin, ata-baba ruhları yurdlarını asanlıqla tapa bilsinlər. Əgər onlar görsələr ki, nəsilləri yaşayan evlərdə ocaqlar sönmüb, elə bilirlər ki, qoyduqları adət-ənənələr unudulub, övladlarına qalan var-dövlət göyə sovrulub, hər şey məhv olub. Övladlarından küsərək qayıdıb gedərlər və bir də o tərəflərə gəlməzlər. Məhz bu inanca görə, İllaxır çərşənbə axşamı tonqallar qalanır, şənliklər keçirilir. Yumurtaları boyamaq və onları döyükdürmək ənənəsi çox əski çağlardan qalmışdır. Adətən, yumurtaların boyanmasında və Novruz xonçasının hazırlanmasında yeddi rəngdən istifadə edilir. Bu rənglərin hər birinin türk simvolikasında öz mənası və yeri vardır. Türklərin önəm verdikləri rənglər bunlardır: ağ, qara, boz, qızılı (qırmızı, al), göy (mavi), yaşıl, sarı. Novruz xonçasına yeddi növ nemət və yeddi rəngli yumurtalar düzülür.

21 mart tarixində, gecə ilə gündüzün bərabərləşdiyi gündə keçirilən şənliklər təkcə Azərbaycanda yox, İranda, Əfqanıstanda, Tacikistanda, Özbəkistanda, həmçinin bir sıra şərq ölkələrində qeyd olunur. Hətta İran və Əfqanıstan təkcə bununla kifayətlənmir. Həmin gün onlarda təqvimin ilk günü hesab olunur və yeni il 21 martda başlayır. Novruz bayramı 2009-cu ildə UNESCO tərəfindən Qeyri-Maddi Mədəni İrs Siyahısına daxil edilmiş, 2010-cu ildə isə BMT Baş Assambleyası tərəfindən

21 mart "Beynəlxalq Novruz Günü" elan edilmişdir.

Novruz, "Yeni gün" – təbiətin canlanması olduğundan, elimizin adətinə görə, hər evdə səməni qoyulur, təmizlik işləri görülür, ağac əkilir. Bayramda göyerdilən səməni yazın gəlməsinin, təbiətin canlanmasının, əkinçiliyin rəmzidir. Ta qədim zamanlardan başlayaraq, bu bayrama dörd həftə qalmış, insanlarımız hər çərşənbə axşamı və bayram günü tonqal qalayır, mahnı oxuyur, oda, atəşə, günəşə olan etiqad və inamını ifadə edirlər. Bütün bu mərasimlər də hələ İslamdan çox-çox əvvəl mövcud olmuş qədim Şərq ənənələrinin davamıdır. Deməli, xalqımız və bütün türkdilli xalqlar bu bayramı çox qədim zamanlardan keçirməyə başlayıblar. Novruzdan əvvəl dörd həftə ardıcılıqla, başqa-başqa adla qeyd olunan çərşənbələrin birincisi, Su çərşənbəsidir. Bu çərşənbə adətən havaların yava-yavaş isinməyə başladığı, çaylardakı buzların əriyərək suya qarışdığı vaxt ilə üst-üstə düşür. İlin ikinci – Od çərşənbəsindən etibarən Günəş torpağı daha da qızdırmağa başlayır və insanlar həyətlərində tonqallar qalayır, evlərində hər ailə üzünə görə bir şam yandırırırlar. Üçüncü çərşənbəmiz Yel çərşənbəsidir. Həmin gündən başlayaraq, bəzi ağaclarda tozlanma başlayır. Bu, küləyin hesabına əmələ gəlir. Dördüncü və İllaxır çərşənbə isə Torpaq çərşənbəsi adlanır. Bütün bu dörd həftə ərzində ən birinci Su çərşənbəsi ilə təbiət torpağı sulayır, Od çərşənbəsində torpağı qızdırır, yel çərşənbəsində təbiəti oyadır. Sıra torpaqdadır, əkin yerlərində işlər elə məhz Torpaq çərşənbəsində başlayır.

Novruz bayramı illərdən bəri qeyd olunduğu üçün vaxt keçdikcə yeni - yeni adətlər əmələ gəlib və nəsilədən nəsilə ötürülüb. Əsasən gənclər və uşaqların icra etdikləri "papaq atdı" zamanı "qapıya atılan papağı heç vaxt boş qaytarmazlar" – deyirlər. Qulaq falı da məşhur adətlərdən biridir ki, hər hansı bir evdə danışılanlar gizlicə dinlənilir, eşidilən yaxşı sözlər xeyirə, xoşagəlməz sözlər şərə yozulur. Tonqaldan tullamaq isə növbəti adətlərimizdən olub, həm Novruz bayramı günü, həm də Od çərşənbəsində həyata keçirilir. Üzük falı isə qızlar arasında yayılan ən məşhur adətlərdən sayılır. Sapa bağlanmış üzük su ilə dolu bir stəkanın içərisinə salınır

və üzük fırlanaraq neçə dəfə stəkanın divarlarına dəysə, bu, o deməkdir ki, qız o yaşında ərə gedəcək. Səməni qoymaq bütün ailələrdə həyata keçirilir, bu da yazın gəlişindən ətrafın yaşılşmasından xəbər verir. Yumurta döyükdürmək isə hamının sevdiyi adət olub. Bu oyunda yumurtası qırılan tərəf digərinin istəyini yerinə yetirməli olur.

Novruz, bütün türkdilli xalqlar üçün əziz bayramdır. Hər xalqın bu bayramla bağlı öz ölkəsinə xas adət-ənənəsi var. Məsələn Türkiyənin Cənub Şərqi Anadolu bölgəsində Qaziantep və onun ətrafında 22 mart gününə "Sultan Novruz" adı verilib. Bu bölgədə, eləcə də Qarsda Azərbaycanda olduğu kimi, qapı pusma, baca-baca adətləri yaşadılır. İranda Novruzda süfrələrdə fərqli bir səməni olur və bu səməni ən çox mərcidən göyerdilir. Qırğızıstanda Novruzda tonqal qalamırlar, amma evin, həyətin odla pak edilməsi adəti var. Qırğızlar bunu qədim türk şamanlarından qalma adət hesab edirlər. Onlar "Alas-alas, hər bələdan xilas", – deməklə, öz həyətlərini atəşlə pis ruhlardan təmizləyirlər. Qırğızlarda darı yarmasından "Nouruz köcö" adlı bayram yeməyi hazırlanır. Qırğız süfrəsində məxsusi olaraq Novruzda bişirilən beşbarmaq olur. Bu, quzu etindən və əriştəyə oxşar un məmulatından bişirilir. Əllə yeyildiyinə görə, bu yeməyə beşbarmaq deyilir. Tacikistanda isə Novruz martın 20-dən başlayır, 3-4 gün davam edir. Uşaqlar yaz çiçəklərindən dərib yığır, qapıları döyür – ev sahiblərinə çiçəklər verirlər. Ev sahibi də onlara ya konfet, ya yumurta,

ya da pul verir. Həmçinin Novruz günü bir-birlərini qucaqlamaq və danışmağa başlamazdan əvvəl üç qaşığı bal yemək taciklərin ən əski adətlərindəndir. Tacikistanın bölgələrində təsərrüfatda çalışan yaşlı insanlar əlini yağa batıraraq öküzlərin buynuzunu yağlayır ki, yeni il bərəkətli olsun. Özbəkistanın Səmərqənd, Buxara, Əndican şəhərlərində və vilayətlərində Novruzda həsr edilmiş şənliklər, hətta, bir həftəyə qədər davam edir. Orada Novruz süfrəsi üçün "nişala" hazırlayırlar. Nişala şəkərdən bişirilir – ağ şokolad kimi olur.

Ən maraqlısı isə odur ki, bu bayramda hər bir simvolun özünəməxsus bir açıqlaması var. Novruzda bişirilən bayram şirniləri həm sakral həm də astromomik mənə daşıyır. Məsələn, paxlava insan yaranışının, qoğal yer və günəşin, şəkərbura təzə çıxmış ayın, həmçinin hamilə qadının və üstündəki naxışlar qoruyucu duanın rəmzidir. Bayram xonçası da sanki əlimizlə yığdığımız yer kürəsinin balaca bir maketidir. Bu xonçada səməni – torpaq, şəkərbura – ay, qoğal – günəş, paxlava – insan, şam – od, yumurta – canlı aləm mənasını daşıyır.

Novruz bayramımız mübarək olsun! Xalqımıza əmin-amanlıq, sağlamlıq, bərəkətli və bol ruzi arzulayaq! Yurda qayıdışla bağlı Novruzun təntənəsini azad edilən bütün torpaqlarımızdan eşidək! Gələn Novruzda xalqımızı yenidən təbrik etmək niyyət və diləylə...

Zərifə BƏŞİRQIZI,
"Xalq qəzeti"